

A normalitás iszonyata

Maria Georg Hofmann: A Galajda, a balkezes költő színrelép. Fordította Barna Éva (I-XIII. fejezet) és Syvatag Ármin (XIV-XXV fejezet). Európa Könyvkiadó, Budapest, 2005. 655 oldal, 2900 Ft.

Maria Georg Hofmann 1995-ben német nyelven megjelent első regénye akár magyar könyvnek is tekinthető. A szerző 1933-ban született Győrben, 1956-ban hagyta el Magyarországot, majd Ausztriában sikeres drámaíróként vált ismertté. Önéletrajzi elemekkel átszőtt regénye szülővárosában játszódik, gyermek főhősének életét eszmélésének idejétől, kb. 1936-tól a háború végéig követhetjük nyomon, illetve egy-két epizódban a nyolcvanas-kilencvenes évek eseményei is felvillannak.

A protagonista nyomasztó környezetben nő fel. Ez a környezet nem realiztikus formában elevenedik meg, hanem mintha abszurd, szürreáliába hajló színdarabot látnánk, melynek jelenetei az „emlékezet filmkockáiból”, gyermek- majd felnőttkori fantáziákból, másoktól hallott történetekből, a családban és a szomszédságban terjedő pletykákból stb. kaleidoszkópszerűen állnak össze. E világ legfőbb értéke és követelménye a „normalitás”, az átlagtól való minden elhajlás perverznek és üldözendőnek számít. A normalitás a gyermek elfogulatlan szemében azonban nem más, mint érzéketlenség, kicsinyesség, közöny, kegyetlenség és kíméletlenség; mind a magasabb, szellemi értékekkel, mind az embertársak szenvedésével szemben mutatott totális érdektelenség. A felnövő gyereket táguló körökben veszik körül e világ jellegzetes képviselői: szülők, rokonok és ismerősök, akik magukkal hozzák életrajzukat és néhol legendába hajló, szájról szájra járó történeteiket. Az abszurd epizódok fűzéséhez a Horthy-korszak, a harmincas-negyvenes évek vidéki Magyarországa szolgál háttérül és színterül.

A főszereplő gyermek nem találja helyét életterében. Környezetétől elválasztja tehetsége, érzékenysége, az, hogy fogékony mélységek és magasságok iránt, egyaránt képes a szenvedést és a szépséget átélni és művészi módon: rajzban, zenében, történetekben megjeleníteni. Szinte minden irányban falba ütközik, élete szüntelen harc és küzdelem. Lánynak született, és ez végképp kalodába zárja. Szülei hálósobájában elborzasztó leckét kap a nemek viszonyáról és a nemekre kiosztott szerepekről. Anyja, nagynénje egyetlen életcélja a „jó parti”, a gazdag úriember, aki feleségét megszabadítja az utálattal végzett pénzkereső munka szégyenétől. A fenyegető vénlányság megalkuvásra kényszeríti őket, jobb híján elfogadott férjeiket lenézik, gátlástalanul eltartatják magukat, és a nehezen keresett pénzt ostobaságokra, vélt státuszszimbólumokra költik. Mindezért az ágyban fizetnek. A gyerek tanúja, ahogy apja éjszakánként szexuális együttlétre kényszeríti mindig vonakodó feleségét. A „normális” szexualitás a hatalom és birtokbavétel vágyának erőszakos, gátlástalan kiélését jelenti. Ez a fajta élvezet az egész életet áthatja. Az apa a testi izgalomnak az éjszakai jelenetekből jól ismert jeleit mutatva kínozza rafinált ötletességgel a

közelébe kerülő állatokat. A mű nyomasztó üzenete, hogy nincs lényeges különbség az „apróbb”, mindennapi, „normális” kegyetlenség, és a különleges helyzetekben megnyilvánuló rémületes gonosztettek között: mindkettőnek ugyanaz a hajtóereje. A szülők házaselete alapján véve nem különbözik a „gépfegyverrel és kigombolt sliccel” bevonuló katonák orgiáitól, és az apa ugyanolyan élvezettel tapossa agyon a menekülő bogarat, ahogyan a szórakozni vágyó részeg katonák morzsolják halálra tankjuk lánctalpaival a vizet hozó lányt.

A gyermek nem tud, és nem is hajlandó beilleszkedni. A női sorstól végképp menekül, hiszen előlük a kitörés minden lehetősége el van zárva. Hiába vonzza a templom hűvös, emelkedett, zenével és művészettel átjárt világa, a nők a katolikus templomban legföljebb takaríthatnak. Művész csak férfi lehet, de nemcsak a magasabb szférák, hanem az önvezérelt élet is az ő privilégiumaik közé tartozik (a háborús bombázás elől vidékre menekülő gyerekek csak fiúként van lehetősége pénzkeresetre, hiába végzi kifogástalanul a rábizott munkát, munkaadója, a durva és bárdolatlan ispán szóba sem állna vele, ha tudná, hogy lánynak született), a nők egyetlen feladata, hogy megszerezzék és kiszolgálják, egyben kihasználják a férfiakat. De a gyerek számára a „valódi”, péniszüket kivont fegyverként, kínozóeszközként használó férfiak világa is elviselhetetlen. Küzdelmében nem marad egyedül, környezetében akad egy-egy kiválasztott, aki nem vesztette el emberségét a normalitás poklában. A gyermek fantáziájában e személyek Athénét, a bölcsesség görög istennőjét testesítik meg, aki különböző emberek alakját magára öltve Odüsszeusz után most az ő segítségére siet, ha élete végképp kilátástalannak tűnik. Athéné a tanítónő, aki megengedi, hogy balkézrel írjon, ő a zsidó gyerekorvos, aki nem hagyja, hogy szülei erőszakkal etessék, ő a bencés atya, aki elintézi, hogy tehetségére való tekintettel felvegyék a természetesen csak fiúk számára hozzáférhető gimnáziumba, és ő a gimnázium igazgatója is, aki e kérésnek eleget tesz. A világ nem bánik jól Athénével, a zsidó gyerekorvos szörnyű körülmények között pusztul el, a gimnázium igazgatóját nyilas suhancok lövik agyon, mert zsidó tanítványait bújtatja. Indítékaikat eleve nem értik, aljas és rosszhiszemű pletykákat terjesztenek róluk, hiszen „másságuknak” csak perverzió lehet a magyarázata. De mi lehetne perverzebb a „normális” sexualitásnál? Évtizedekkel később a már felnőtt drámaíró érdeklődve és rokonszenvvel hallgatja, amikor ismerőse, a törpe termetű színész szállásadónőjével, annak fiával és egy angolnával való földöntúli boldogságot adó szerelmi együttlétéről számol be. A mítikus jelenet ironikusan, állatorvosi lóként egyesíti a szexuális tabukat, melyekre a világ titkolt izgalommal, ám erényes felháborodással és undorral reagál: csoportszex incesztussal, azonos neművel, nyomorékkal és állattal. Szabad ember számára nincs más bűn, csak az erőszak és a közöny.

A könyv a súlyos gondolatok ellenére sem szentimentális, nem is patetikus. A groteszk, abszurd jelenetek hátborzongatóan mulatságosak. A szerző nemcsak az emberiség egészével, hanem ezen belül szülőhazájával is gyilkos gúnnyal számol le, ahol megállt az idő, az emberek a valóságról nem

vesznek tudomást, görcsösen ragaszkodnak rég megbukott, hiteltelenné vált illúzióikhoz. A királytalan monarchiát tengertelen tengernagy irányítja, lakói nem akarnak tudni a nyilvánvaló hanyatlásról, kizárólag hátrafelé néznek, a felelősséget mindig másra hárítják, és még ahhoz is sekélyesek, hogy a saját tragédiájukat átéljék: a nagynénit az apokaliptikus pusztulásban az rendíti meg, hogy kibombázott anyja „egy zsidó” lakásába kényszerül; az anyát csakis csecsebecséinek pusztulása foglalkoztatja.

A főhős, a szerzőhöz hasonlóan végül elhagyja hazáját, mivel „a haza az, ahonnan útra kel az ember”, „legyen a haza mibennünk, ne mi legyünk a hazában”. Ausztria nem az ígéret földje, az élet itt sem könnyű, de az érkezőt békén hagyják, és senki sem akadályozza abban, hogy kezébe vegye saját sorsát. A szerző vitriolos karikatúrában mutatja meg, hogy kívülről nézve milyennek látszik a „magyar normalitás”. A nyolcvanas évek vége felé az egyik távoli nagynéni meglátogatja az osztrák fővárosban élő főhóst. Az áldozatlét sajnos nem nemesít: a törvénytelen születésű, fiatal korában nyomorgó, valaha kedves és jóindulatú rokon idős korára magába építette azt az értékrendet, mely többek között őt magát is tönkretette, és most tanúi vagyunk, ahogy a szabadabb levegőjű világban – senki által nem értett, tehát a külvilággal való kölcsönhatásokra alkalmatlan nyelvén – kínosan modortalanul, ostobán és erőszakosan harsogja gögös sértéseit, tapintatlanul megbámulja és üvöltve „letörpézi” a társaságukban lévő melleleg kiváló artistát és színészt, lopással gyanúsítja a vendéglő kifogástalan modorú török pincérét, számtalan fölösleges csomagjával elállja az emberek útját, és semmit, de semmit nem érzékel abból, amit a vendéglátó ország kínál az ott élőknek és az odalátogatóknak.

Nem lehetett könnyű a valaha magyarul átélt, ám német nyelven megfogalmazott világ hiteles és hatékony visszaültetése születési nyelvére. A szokatlan feladatot a két fordító magas színvonalon látta el, a szöveg természetesnek, magyarnak hat, abszurd humorát szellemes fordulatok, nyelvi lelemények közvetítik. Az olvasót mégis elfogja a kíváncsiság: vajon a szerző morbid, groteszk meglátásai hogyan hangoznának, ha nagyszabású vízióját hazájával együtt elhagyott anyanyelvén jelenítette volna meg.

Megjelent: *Élet és Irodalom*, 49. évfolyam, 42, 2005 okt. 21